

Závazky z deliktů

Sylabus pro předmět Občanské právo hmotné III

Úvod

Závazky z deliktů jsou v OZ upraveny zejména v Hlavě III (§ 2894-2990) a tato část je dále rozdělena na dvě části – *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy* (Díl 1; § 2894-2971) a *Zneužití a omezení soutěže* (Díl 2; § 2972-2990).

Označení **delikt** vychází z latinského slova *delictum*, což lze přeložit jako vina nebo také zločin, avšak současné a římskoprávní pojetí deliktu jsou si sice blízka, ale zcela si neodpovídají, jelikož v římském právu tento pojem zahrnoval původně širší oblast než nynější pojetí, původně se jednalo o označení pro vinu či zločin, později pak obecně zahrnoval bezprávné soukromoprávní činy, jimiž jeden subjekt zasáhl do právní sféry druhého subjektu.

Delikt je v současnosti možné charakterizovat jako případ, kdy *není splněna, nebo je porušena určitá právní povinnost*, konkrétně pak v občanském právu je to *občanskoprávní povinnost*. Delikt je primárním předpokladem pro to, aby došlo ke vzniku deliktního čili odpovědnostního závazku.

Institut deliktu není upravován pouze v soukromém právu, upravují jej i jiná odvětví rovněž práva veřejného, a v nich je úprava deliktů odlišná od úpravy soukromoprávní. Soukromoprávní delikty se od veřejnoprávních liší zejména v tom, jakým způsobem je chráněn objekt, který je delikventem ohrožován. Pro soukromoprávní delikty je rovněž charakteristická tzv. paritní odpovědnost mezi škůdcem a osobou poškozenou zpravidla za způsobenou újmu, a to jak materiální, tak v některých případech i imateriální. Typické funkce, jež v sobě zahrnuje právní odpovědnost za soukromoprávní delikt, jsou obvykle především funkce reparační, kompenzační a funkce satisfakční. Soukromoprávní odpovědnost a povinnost k náhradě škody za delikt může existovat v určitých případech i vedle odpovědnosti v oblasti veřejného práva – v rámci trestního či například správního práva.

Závazek z deliktu může vzniknout jak v důsledku toho, že osoba činila, co neměla, tedy v důsledku jejího protiprávního jednání = vznikne tzv. **komisivně**, tak také v případě, že osoba naopak neučinila, co bylo její povinností = tzv. **omisivně**. Závazek z deliktu může vzniknout rovněž v důsledku určité protiprávní **události**.

Vedle ustanovení této Hlavy upravuje OZ odpovědnost i v dalších konkrétních ustanoveních v jiných svých částech. OZ podle toho, k porušení čeho došlo, rozlišuje zejména tyto případy odpovědnosti:

- za prodlení
- za vady
- za újmu
 - o zde OZ rozlišuje tři základní skutkové podstaty (blíže viz dále):
 - porušení dobrých mravů (§ 2909)
 - porušení zákonné povinnosti (§ 2910)
 - porušení smluvní povinnosti (§ 2913)

Pojem odpovědnost

Pojem **odpovědnost**:

- **subjektivní** = odpovědnost za **zavinění** => exkulpace

- **objektivní** = odpovědnost za **výsledek** => liberace

U institutu odpovědnosti je v právní teorii rozlišováno především mezi odpovědností **subjektivní** a odpovědností **objektivní**. Při posuzování odpovědnosti za škodu se zkoumá, zda byly naplněny tři, resp. čtyři nezbytné předpoklady pro její vznik. Jedná se o protiprávní jednání, vzniklou škodu (resp. újmu), příčinnou souvislost mezi těmito dvěma a o zavinění. Subjektivní a objektivní odpovědnost se od sebe odlišují tím, že u jedné se zkoumají čtyři, u druhé pouze tři znaky.

Subjektivní odpovědnost bývá označována rovněž jako tzv. odpovědnost za zavinění, to proto, že se posuzuje, zda nějaký protiprávní stav a tato odpovědnost vznikly na základě zaviněného protiprávního jednání subjektu, či nikoli – u subjektivní se zkoumá tedy i čtvrtý znak = zavinění. Naopak u objektivní odpovědnosti, která bývá označována rovněž jako odpovědnost za výsledek, se zavinění neposuzuje vůbec, a odpovědnost vzniká bez ohledu na to, zda daný subjekt jednal zaviněně, či nikoli. V případě subjektivní odpovědnosti má jednatel, který způsobil svým jednáním škodu, možnost se tzv. **exkulpovat neboli vyvinít**, což znamená prokázat, že vzniklou škodu nezavinil. Naopak u objektivní odpovědnosti je subjektu dána možnost tzv. **liberace**. To znamená, že pokud škůdce prokáže, že došlo k naplnění stanoveného či stanovených liberačních důvodů výslovně uvedených v zákoně (například *vis maior*), není povinen vzniklou škodu nahradit. Dalo by se říci, že aby bylo možné se liberovat, musí nastat určitá nepředvídatelná, mimořádná a nepřekonatelná překážka, škoda rovněž nesmí pocházet z osobních poměrů škůdce – musí se jednat o vnější příčinu nezávislou na vůli škůdce – a škůdce v daném případě vynaložil veškeré možné úsilí, aby škodě předešel, případně zabránil. V případě, kdy by možnost liberace nebyla stanovena vůbec, se jedná o tzv. **absolutní objektivní** odpovědnost.

OZ explicitně odpovědnost za škodu na subjektivní a objektivní nedělí. U prvních dvou kategorií závazků z deliktů, tedy u povinnosti k náhradě z důvodu porušení dobrých mravů či zákonné povinnosti, se jedná o případy subjektivní odpovědnosti za škodu, neboť je zde vyžadováno naplnění určité míry zavinění. Naopak u porušení smluvní povinnosti zavinění vyžadováno ani zkoumáno není – jedná se tak o případ objektivní odpovědnosti. V OZ jsou tak soukromoprávní delikty rozděleny odlišně od OZ 1964, neboť tam platila tzv. jednota civilního deliktu, což znamenalo, že soukromoprávní delikty zde děleny do různých kategorií v závislosti na tom, z jakého důvodu vznikla odpovědnost za škodu, nebyly.

Dalším možným rozdělením odpovědnosti, který uvádí teorie práva, je rozdělení na:

- **aktivní** koncepci právní odpovědnosti
- **pasivní** koncepci právní odpovědnosti

Právní teorie uvádí, že existuje tzv. **primární právní povinnost**, což je nějaký příkaz či zákaz, který stanoví zákon. Pokud dojde k porušení této primární povinnosti, nastupuje pak tzv. **sekundární** právní povinnost, která bývá rovněž nazývána jako povinnost sankční. **Aktivní koncepce** je širší než pasivní a bývá nazývána rovněž perspektivní či pozitivní koncepcí. Je postavena na předpokladu, že právní odpovědnost vzniká již v okamžiku, kdy vzniká primární právní povinnost (existuje v latentní podobě). Odpovědnost se zde nachází ve formě odpovědného vztahu daného subjektu k náležitému plnění jemu stanovených právních povinností. Hrozba potenciální sankce a celá koncepce má obecně charakter spíše preventivní či výchovný. V takovémto případě se odpovědnost porušením primární povinnosti pouze aktivuje, tedy nově nevzniká.

Naopak **pasivní koncepce**, označovaná také negativní či retrospektivní, vnímá odpovědnost až jako důsledek, který nastane porušením stanovené primární povinnosti. Jedná se tedy následně o vzniklou sekundární odpovědnost subjektu za porušení jeho primární povinnosti.

OZ 1964 se přiklání ke koncepci odpovědnosti jako sekundární povinnosti vzniklé v důsledku porušení povinnosti primární, přičemž přisuzoval odpovědnostnímu závazku vedle reparační funkce rovněž funkci sankční. OZ se naopak přiklání spíše k první zmíněné koncepci, tedy že odpovědnost v latentním stadiu vzniká spolu s právní povinností a pouze se aktivuje při porušení této povinnosti. Konkrétně OZ uvádí, že v případě porušení dobrých mravů a povinnosti dané zákonem se jedná o vznik nové povinnosti, ale v případě odpovědnosti vzniklé z porušení smluvní povinnosti se jedná o již existující, jen aktivovanou, odpovědnost.¹ Podle jiných zdrojů se však takto odpovědnost nerozděluje a celý OZ stojí spíše na aktivní koncepci právní odpovědnosti, přičemž se jedná o odklon od úpravy právní odpovědnosti jako hrozby sankcí, která v návaznosti na diskuze na toto téma v 50. a 60. letech byla od 70. let v našem občanském právu zavedena. Podle nové úpravy člověk odpovídá především za to, aby se choval řádně a v souladu s právem a aby plnil své povinnosti.²

Jak již bylo uvedeno, OZ rozlišuje v Hlavě III tři základní skutkové podstaty povinnosti nahradit vzniklou škodu:

- porušení **dobrych mravů** (§ 2909 OZ) – vyžadován úmysl
- porušení **zákonné povinnosti** (§ 2910 OZ) – presumuje se nedbalost
- porušení **smluvní povinnosti** (§ 2913 OZ) – nevyžadováno zavinění – objektivní odpovědnost

OZ stanovuje tři obecné kategorie, do kterých lze rozdělit závazky z deliktů, jak již bylo uvedeno výše, přičemž u každé z nich je **vyžadována i jiná míra zavinění**. V § 2909, tedy u **porušení dobrých mravů**, stanoví OZ povinnost nahradit poškozenému škodu, k jejímuž vzniku je však vyžadováno **úmyslné** jednání škůdce, a tedy o přímý či nepřímý úmysl. V případě, že však škůdce pouze vykonával své právo a jako hlavní účel svého jednání poškození jiného subjektu nesledoval, povinnost nahradit škodu v takovém případě nemá.

V ustanoveních § 2910-2912 OZ se jedná o povinnost nahradit škodu kvůli **porušení zákona** a v jeho důsledku nastalý **zásah do absolutního práva** poškozeného subjektu (zejm. osobnostní práva mající absolutní povahu, dále věcná práva, ale i například právo autorské). Povinnost k náhradě vzniká škůdci i tehdy, zasáhl-li svým jednáním do jiného než absolutního práva tím, že porušil zákonnou povinnost stanovenou k ochraně takového práva (porušení ochranné normy – otázka koho a proč chrání). Pro tento případ se, konkrétně v § 2911, **presumuje nedbalostní** jednání škůdce, ustanovení obsahuje tzv. **domněnku nedbalosti**, a v následujícím ustanovení § 2912 je charakterizováno, jakým způsobem škůdce musí jednat, aby se daná situace klasifikovala jako nedbalostní jednání.

Třetí možností, kterou OZ stanovuje v ustanovení § 2913, je povinnost nahradit škodu, která vznikla **porušením smluvní povinnosti**. Zde se na rozdíl od ostatních případů zavinění vůbec nevyžaduje, jedná se o **objektivní odpovědnost**, nikoli o subjektivní, a případné zavinění škůdce tedy nehraje žádnou roli. Co se týče třetích osob, které nejsou stranou závazku, tak ty jsou chráněny tak, že v případě porušení závazku sice nemohou požadovat, aby došlo ke splnění takového závazku, mají ale právo požadovat náhradu za jeho nesplnění.

¹ RABAN et al., 2014, op. cit., s. 433.

² TINTĚRA et al., 2017, op. cit., s. 194.

K tomuto – zvláštní skutkové podstaty (13), jež OZ upravuje v Pododdílu 2 Dílu 1, vyjadřují jednotlivé zvláštní případy, kdy vzniká právo na náhradu škody buď v důsledku určitého protiprávního jednání, nebo v důsledku nastalé protiprávní události. Mezi obecnou a zvláštní částí dané Hlavy III OZ v tomto případě neplatí vztah *lex specialis derogat legi generali*, neboť se v případě zvláštní části jedná o jednotlivé generální klauzule pro konkrétní případy, tedy o tzv. malé generální klauzule.³

Obecné předpoklady vzniku závazku z deliktu

Jednotlivými obecnými předpoklady pro vznik závazku z deliktu dle OZ jsou:

- **delikt** = protiprávní jednání, případně událost
- vzniklá **újma**
- **příčinná souvislost** mezi nimi = tzv. **kauzální nexus**
 - o tyto tři znaky platí pro objektivní odpovědnost
- **zavinění**
 - o u subjektivní odpovědnosti
 - o existující formy zavinění:
 - **úmysl** (*dolus*) – přímý a nepřímý
 - **nedbalost** (*culpa*) – vědomá a nevědomá, případně hrubá

a) Delikt

V základu byl pojem deliktu vymezen již v úvodu tohoto textu. Existence deliktu je jedním ze základních předpokladů pro vznik (či aktivaci) závazku z deliktu, je to předpoklad výchozí. Jedná se o případ, kdy došlo k porušení určité povinnosti stanovené občanským právem.

Dále je delikty možné dělit například podle toho, zda v jejich důsledku došlo ke vzniku pouze majetkové či rovněž nemajetkové újmy, nebo podle právní povinnosti, která je v daném případě porušena – dobré mravy, zákon, či smluvní povinnost.

Zpravidla je příčinou vzniku škody určité jednání subjektu – jak již bylo uvedeno, delikt může spočívat jak přímo v jednání (komisivní), tak v opomenutí (omisivní). Existují ale případy, kdy vznikne škoda nikoli na základě deliktu, ale z důvodu určité **právní skutečnosti – protiprávní události či stavu**. Škodní neboli protiprávní události se rozumí právě taková právní skutečnost, která je nezávislá na lidské vůli, ale jejímž následkem je rozpor s objektivním právem – v tomto případě na jejím základě vznikne újma. Povinnost k náhradě vzniká pouze tehdy, je-li je mezi událostí a újmou vztah příčiny a následku.⁴ Jedná se tedy o takové události, které způsobí vznik nějakého protiprávního stavu a v důsledku toho pak odpovědnost za škodu. Příkladem může být například povodeň, vichřice, či zemětřesení. V rámci jednotlivých skutkových podstat v rámci zvláštní části Dílu 1 Závazků z deliktů může nastat povinnost k náhradě škody v důsledku protiprávní neboli škodní události ve všech případech, kdy *zákon výslovně nevyžaduje, aby protiprávní situace nastala vyloženě na základě jednání nějaké osoby*.

Odpovědnost za škodu v souvislosti s takovýmito protiprávními událostmi neboli stavy jsou spojovány především se zvláštními provozu, povaha jejichž činnosti je značně riziková (§ 2924). V takovýchto případech vzniká odpovědnost za škodu a její příčinou je protiprávní událost, která vyvolává protiprávní stav. Dále v § 2925 se pak nachází úprava újmy způsobené provozem, který je zvlášť nebezpečný. I při provozu dopravních prostředků však může nastat škoda, aniž by vznikla na základě protiprávního jednání jejich provozovatele (§ 2927 odst. 2). Za škodu způsobenou škodní

³ TINTĚRA et al., 2017, op. cit., s. 197.

⁴ ROZEHNAL, Aleš. *Závazkové právo. Obecná část. Deliktní právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 121-124.

událostí lze označit za určitých podmínek i situaci, kdy škodu způsobí zvíře (§ 2933). Při škodě způsobené věcí existuje dále možnost, kdy škodu způsobí věc sama od sebe, příkladem může být samovznícení věci či znečištění okolí zkaženou věcí či pádem věci z okna (§ 2937-2938). OZ uvádí i další obdobné případy, nejen ve spojení s újmou způsobenou věcí.

Uváděna bývá však rovněž tzv. škodná událost, kterou se rozumí případ, kdy došlo k porušení nějaké zákonné povinnosti, příkladem čehož může být postup *non lege artis* typicky v oblasti medicíny, kdy se jedná opravdu o porušení povinnosti stanovené zákonem a nikoli o nutný vznik škody jako takové. V oblasti medicíny může mít uvedený postup typicky formu ublížení na zdraví pacienta, což se navíc může projevit až za určitou dobu, například i za několik let od provedení zákroku. V důsledku takovéto škodné události tedy obvykle vzniká újma na přirozených právech člověka, a tudíž i povinnost nahradit újmu nemajetkovou, zpravidla ve formě bolestného a náhrady za ztížení společenského uplatnění. Náhrada nemajetkové újmy v případě újmy na přirozených právech člověka je celkově upravena v § 2956 a následujících.

Okolnosti vylučující protiprávnost

Může se přihodit situace, že jsou splněny všechny znaky protiprávního jednání, ale škůdce přesto nenese za toto své jednání odpovědnost. O takový případ jde i tehdy, nastane-li některá z tzv. okolností vylučujících protiprávnost. Mezi ty se řadí zejména **nutná obrana (§ 2905) a krajní nouze (§ 2906)** – speciální podmožiny institutu svépomoci. Nejprve tedy k svépomoci obecně:

Svépomoc upravuje OZ šířeji než OZ 1964, a to v **§ 14**, kde je stanoveno, že si každý může v případě, že dochází k ohrožení jeho práva, a je zřejmé, že zásah veřejné moci by přišel příliš pozdě, ke svému právu pomoci sám. Klíčové je zde **kritérium přiměřenosti**, tedy že si ke svému právu musí pomoci přiměřeně v porovnání s konkrétní situací.⁵ Toto kritérium se uplatňuje u všech z možností okolností vylučujících protiprávnost, ale i při prevenci obecně. Zásada přiměřenosti je rovněž jednou z obecných zásad pro soukromé právo, přičemž se posuzuje, zda je konkrétní jednání přiměřené i dle ostatních srovnávacích hledisek, zda je dodržena rovnováha mezi protiprávním jednáním a proti němu vynaloženým úsilím k odvrácení případné újmy. Odst. 2 ustanovení § 14 stanoví, že pokud takový neoprávněný zásah hrozí bezprostředně, může jedinec přiměřeně všemi prostředky, které se jeho osobě v dané situaci zdají přiměřené, toto ohrožení odvrátit. Jedná-li se však v daném případě o zajištění nějakého práva, k jehož zmaření by bez zásahu svépomocí došlo, je nutné, aby se dotyčný bez zbytečného odkladu obrátil na orgán veřejné moci, který je příslušný. Na toto navazuje úprava v rámci Závazků z deliktů.

Instituty nutné obrany a krajní nouze (ale i např. institut svolení poškozeného) nejsou vlastní pouze občanskému právu, pracuje s nimi rovněž trestní či správní právo, jejich pojetí zde od pojetí občanskoprávního v určitých směrech odlišuje. Dříve byla nutná obrana upravována jednotně ve všech oblastech, avšak v současné době tak může nastat situace, že za určitých okolností může být jednající, který není povinen nahradit způsobenou újmu dle OZ, trestně odpovědný podle trestního zákoníku.

Jak v případě nutné obrany, tak v případě krajní nouze se jedná o formy svépomocného jednání, jejichž účelem je odvrácení vzniku určité újmy. Oběma případům je společné i **kritérium přiměřenosti neboli proporcionality** zásahu vzhledem k velikosti újmy, která tímto byla odvrácena, resp. **vyloučení excesivního jednání**. U obou případů se uplatní s uvedeným související ustanovení **§ 2907**, jež stanoví, že se přihlédne i k omluvitelnému vzrušení mysli osoby takto jednající.

⁵ HURDÍK, Jan et al. *Občanské právo hmotné: obecná část, absolutní majetková práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 167-168.

Nutná obrana spočívá v zásadě v tom, že osoba může za určitých okolností svým aktivním jednáním odvrátit vůči ní trvajícím či hrozícím útok. Uplatňuje se zde **požadavek subsidiarity** v tom smyslu, že obrana musí nastat až v návaznosti na útok, nutné je, aby zde byla splněna podmínka útoku bezprostředně trvajícím, v případě, že by sice útok hrozil, ale pak by tato hrozba pominula, a až poté by se potenciální oběť nějak začala bránit, o nutnou obranu by se již nejednalo.

Osoba takto od sebe odvracející útok, příp. pomáhající jinému, zásadně nemá povinnost k náhradě škody, to však neplatí v případě, že došlo obranou k tzv. **excesu**, tedy k situaci, kdy byla obrana zcela očividně nepřiměřená odvrácenému útoku. Porovnávají se újma způsobená obranou vůči újmě, která by byla útočnickem potenciálně způsobena oběti (nepřiměřené např. zabití útočnicka, který chtěl oběti odcizit pouze malý majetkový obnos). Neplatí zde však jednoznačně kritérium, že oběť nemůže útočnickovi způsobit stejně velkou újmu, jako by byla způsobena teoreticky jí, nutná obrana se posuzuje vždy s ohledem na konkrétní případ.

Co se týče jednání v **krajní nouzi**, jedná se o situaci, kdy si jednatel musí vybrat, který ze dvou kolidujících právem chráněných zájmů zachrání a který obětuje. Jedná se tak o případ tzv. alternativní nevyhnutelnosti. OZ na rozdíl od dřívější úpravy stanovuje, že osoba, která vědomě způsobí jiné osobě újmu za účelem chránit jiný právem chráněný zájem, nemá povinnost nahradit vzniklou škodu, pokud situaci, která takový zásah vyžadovala, sama nezavinila. V případě krajní nouze se uplatňuje rovněž požadavek subsidiarity v tom smyslu, že způsobení újmy musí být až zcela posledním řešením, neexistoval-li mírnější prostředek k odvrácení hrozící újmy, a na rozdíl od nutné obrany je zde explicitně uvedeno, že újma způsobená jednáním v krajní nouzi nesmí být ani stejného rozsahu jako újma, která by vznikla, kdyby k takovému zásahu nedošlo, ledaže by ohrožený majetek podlehl zkáze i tak. Toto u krajní nouze navíc neplatí v případě, kdy nebezpečí vyvolal svojí vinou sám jednatel.

Člověku, který odvracel hrozící újmu, náleží podle **§ 2908 OZ** právo, aby mu byly nahrazeny náklady, které v obou případech účelně vynaložil za účelem odvrácení hrozící újmy a zároveň k nahrazení újmy, kterou při odvrácení sám utrpěl, a to i vůči tomu, v jehož zájmu takto jednal. Náhrada musí být rovněž poskytnuta v přiměřené výši, maximálně pak v rozsahu, který je přiměřený tomu, co tento člověk odvrátil.

Shrnuto:

- u obou kritérium proporcionality a posuzování omluvitelného vzrušení myslí jednatel
- u obou kritérium subsidiarity
 - o u nutné obrany vůči bezprostředně hrozícímu či trvajícím útoku, tj. protiprávnímu jednání
 - o u krajní nouze vůči přímo hrozícímu nebezpečí, tj. zejména právní události
- nesmí dojít k excesu
 - o u nutné obrany zjevná nepřiměřenost obrany
 - o u krajní nouze zásadně nezpůsobit následek zjevně stejně závažný či závažnější
- nutná obrana směřuje zpravidla k ochraně života bránící se osoby, jednání v krajní nouzi směřuje spíše k ochraně majetku
 - o nutná obrana – újma působena útočnickovi
 - o krajní nouze – chráněn právní statek na úkor jiného statku – vznikne újma třetí osobě
- v obou případech právo na náhradu účelně vynaložených nákladů

Příkladem nutné obrany může být i povel majitele psovi, aby zaútočil na posléze se bránící oběť, nebo napadení oběti útočnickem na opuštěném místě. Naproti tomu příkladem jednání v krajní nouzi je

například opatření proti živelné pohromě (povodni či vichřici), ale teoreticky také o napadení psem, tentokrát však bez přítomnosti jeho majitele – když pes útočí sám od sebe.

Za další okolnost vylučující protiprávnost lze označit **výkon práva**, příkladem čehož může být výkon stanovené povinnosti policií či exekutorem, avšak pouze za stanovených podmínek a v rámci konkrétního oprávnění a v souladu se zákonem. Dále také **plnění povinnosti**, zde může být příkladem třeba činnost zásahových složek.

b) Újma

Co se týče pojmu **újma**, OZ rozlišuje:

- **majetkovou** újmu = **škodu**
 - o koncipovaná jako újma na *jmění* – tedy aktiva (majetek) i pasiva (závazky-dluhy)
- **nemajetkovou** újmu

Na rozdíl od OZ 1964 je v dnešním OZ východiskem pojem *újma* a nikoli *škoda*. Pojem **újma je širší**, neboť pokrývá kromě majetkové újmy, tedy škody, i újmu nemajetkovou. Naopak v OZ 1964 se užíval pojem *škoda*, což znamená, že pojetí povinnosti nahradit způsobenou škodu obsahovalo pouze náhradu újmy majetkové. Nová úprava je tak komplexnější, pokrývá obě dvě složky pojmu újma a obsahuje jednotnou úpravu pro nahrazování ztráty v obou možných případech.

Samotný pojem újmy v OZ konkrétně vymezen není, obecně lze říci, že se jedná o všechny možné ztráty, které může člověk ve své osobní sféře utrpět, musí být však právně relevantní, což znamená, že újmu ve smyslu soukromého práva je pouze taková újma, kterou jedinec utrpí na nějakém statku, který právo chrání. Pokud tedy vznikla ve sféře poškozeného újma jednáním jiného subjektu, tedy škůdce, která může být tomuto subjektu v souladu s OZ přičtena, může poškozený **vždy** požadovat náhradu vzniklé **majetkové újmy neboli škody**, a to na základě ustanovení § 2894 odst. 1, ale náhradu **nemajetkové újmy** může požadovat **jen v případě**, že splní podmínky, které jsou navíc stanoveny v § 2894 odst. 2 – na rozdíl od majetkové újmy (škody), se nemajetková dle tohoto ustanovení nahrazuje pouze buď **ujednají-li si to strany výslovně**, nebo, pokud tak neučinily, **jen v případech výslovně stanovených zákonem**.

Co se týče pojmu škody, ve smyslu původní úpravy se jednalo o újmu, která se projevila v majetkové sféře poškozené osoby, a tudíž jí bylo možné objektivně vyjádřit v penězích nebo obecně jí pak poskytnout v plnění určité majetkové hodnoty, mohlo jít totiž i o náhradu ve formě naturální obligace.

V porovnání s OZ 1964 došlo i v případě **škody** ke koncepčnímu posunu, neboť původně se jednalo pouze o ztrátu na majetku poškozeného, zatímco nyní § 2894 odst. 1 uvádí, že škodou je myšlena újma na **jmění** poškozeného, přičemž podle § 495 NOZ je jmění širším pojmem než majetek, neboť zahrnuje jmění nejen aktiva, tedy majetek, ale i pasiva, tedy dluhy poškozeného. To znamená, že je tímto chráněn celý soubor vztahů – nově tak platí, že i vznik dluhu je škodou. Tato nová úprava pojmu škoda je zcela odlišná od závěru, který byl dovozen dřívější judikaturou, neboť ta nepovažovala dosud nesplněný dluh poškozeného za vzniklou škodu. Ke škodě ve formě vzniklého dluhu se dále vztahuje i § 2952, kde je ve druhé větě stanoveno, že pokud skutečná škoda záleží ve vzniku dluhu, náleží poškozenému právo vůči škůdci, aby jej dluhu buď zprostil, nebo mu za tento dluh poskytl náhradu.⁶

Způsob a rozsah náhrady újmy

⁶ HULMÁK et al., 2014, op. cit., s. 1496-1498.

Pravidla pro určení **způsobu a rozsahu náhrady újmy** obsahuje OZ v Oddílu 3 Dílu 1 Hlavy III, konkrétně v § 2951 a následujících. Ustanovení § 2951 odst. 1 stanoví, že škoda, tedy majetková újma, se nahrazuje primárně pomocí uvedení do původního stavu neboli pomocí *restitutionis in integrum* = **naturální restituce**, a až v případě, kdy uvedení do původního stavu není možné, nebo požaduje-li to poškozený, se nahradí vzniklá škoda v penězích = tzv. **relutární náhrada**. U **majetkové újmy** je tedy **preferován naturální způsob** nahrazení škody před peněžitou náhradou.

Obsah náhrady majetkové újmy se dále skládá ze dvou složek (§ 2952 OZ):

- **skutečná škoda** (*damnum emergens*)
- **ušlý zisk** (*lucrum cessans*)

Skutečná škoda označuje *rozdíl, o který se přímo snížila výše majetku poškozeného*. Je to tedy majetková újma, již lze vyčíslit v penězích a která určuje skutečný objem znehodnocení majetku poškozeného. Zároveň je to hypotetická částka, kterou bude nutné vynaložit, aby bylo možné dosáhnout původní hodnoty, kterou majetek poškozeného měl předtím, než došlo k jeho poškození. Je-li poškozena věc, při vyčíslování škody se vychází z obvyklé ceny této věci v době, kdy byla poškozena, přičemž se rovněž přihlédne i k nákladům, které bude poškozený muset vynaložit, aby funkci věci obnovil či nahradil. Toto je uvedeno v Pododdílu 3, tedy ve Zvláštních ustanoveních, konkrétně v § 2969 odst. 1 OZ. Odst. 2 téhož ustanovení pak uvádí, že pokud škůdce věc poškodil ze svévole či ze škodolibosti, je povinen poškozenému nahradit cenu zvláštní obliby dané věci. Ustanovení § 2970 OZ uvádí specifickou úpravu pro vyčíslení škody při poranění zvířete. Druhá složka, tedy **ušlý zisk**, vyjadřuje, *o kolik se hodnota majetku poškozeného v důsledku nastalé škody nezvýšila* a kterou poškozený mohl očekávat s ohledem na běžný chod věci (tedy „*co poškozenému ušlo*“).

Pokud není možné náhradu škody přesně vyčíslit, určí se výše této náhrady podle § 2955 OZ na základě spravedlivého uvážení konkrétních okolností daného případu soudem.

S určováním výše majetkové újmy se dále pojí rovněž **moderační právo soudu** zakotvené v ustanovení § 2953 OZ. Podle tohoto ustanovení může soud přiměřeným způsobem snížit náhradu škody, pokud jsou v daném případě tomu odpovídající okolnosti, tzv. **okolnosti zvláštního zřetele hodné**. Soud zde musí přihlížet jak k osobním a majetkovým poměrům škůdce, tak takovým poměrům poškozeného, či k tomu, jak vznikla povinnost k náhradě. Odst. 1 věta třetí však stanoví, že soud takto náhradu **snížit nemůže** v případě, kdy **vznikla škoda úmyslným jednáním** člověka, jenž škodu způsobil. Dle odst. 2 téhož ustanovení **nelze** moderační právo uplatnit v případech, kdy se povinný subjekt „*hlásil k odbornému výkonu jako příslušník určitého stavu nebo povolání*“ a tento porušil odbornou péči (toto je důležité pro podnikatele).

V navazujícím ustanovení § 2954 je stanoveno, že pokud byla poškozenému způsobena škoda úmyslným trestným činem, z něhož měl škůdce majetkový prospěch, je v takovém případě možné, pokud to navrhne poškozený, uspokojit jeho nárok z věcí, které sice normálně rozhodnutí nepodléhají, ale škůdce je nabyt právě z majetkového prospěchu ze svého trestného činu.

Náhrada nemajetkové újmy

Nemajetková újma se pak, dle ustanovení § 2951 odst. 2, hradí **přiměřeným zadostiučiněním** poskytnutým **v penězích, pokud** neexistuje žádný jiný způsob, jak dostatečně nemajetkovou újmu odčinit. Jak jsem již uvedla výše, na rozdíl od majetkové újmy se nemajetková újma nehradí vždy, ale pouze v případech, kdy si to strany výslovně ujednaly, nebo to stanoví zákon. Jedná se především o tyto případy: v první řadě náhrada újmy při protiprávním zásahu do přirozených práv člověka (§ 2956), dále pak při poškození věci ze svévole nebo škodolibosti (§ 2969 odst. 2), rovněž specifická

situace podle § 2971, kdy zvláštní okolnosti odůvodňují, že škůdce buď z hrubé nedbalosti nebo úmyslně způsobil újmu a tuto újmu důvodně pociťuje nejen poškozený, ale i osoby od poškozeného odlišné, jako osobní neštěstí, ale i ve specifických situacích, jako je například újma za narušení dovolené u zájezdu (§ 2543) či újma, která vznikla porušením základních členských práv závažným způsobem u člena spolku (§ 261).⁷

Podle OZ je pak tedy povinnost vzniklou nemajetkovou újmu nahrazovat vedle škody zejména v případě újmy na přirozených právech člověka, a to podle § 2956 a následujících. V rámci nemajetkové újmy v tomto případě musí škůdce nahradit i duševní útrapy, které svým jednáním poškozenému způsobil. Ustanovení § 2957 dále říká, že při určování způsobu a vyčíslování výše zadostiučinění je nutné zahrnout i odčinění okolností, které jsou zvláštního zřetele hodné, za čímž následuje jejich výčet. OZ pak v rámci Pododdílu 2 uvádí i jednotlivé náhrady při různých vzniklých újmách a nákladech spojených s újmou na přirozených právech člověka (viz dále).

Promlčení

Co se týče **promlčení** práva na náhradu újmy, dochází k němu v promlčecí lhůtě upravené OZ v ustanovení **§ 636**. Nejpozději se právo na náhradu podle tohoto ustanovení promlčí za **deset let** ode dne, kdy tato škoda či újma vznikla. Uvedené je **obecná promlčecí lhůta**. **Odst. 2** stejného ustanovení pak dále stanoví, že pokud se jedná o případ, kdy byla škoda či újma **způsobena úmyslně**, je stanovena delší lhůta, a to konkrétně **nejvýše patnáct let**, opět ode dne, kdy k škoda či újma vznikla. Stejná lhůta platí i pro další případy zde uvedené. Co se týče **újm na svobodě, životě či zdraví člověka**, na tyto případy se toto ustanovení nepoužije (odst. 3).

OZ umožňuje, aby si strany závazku mezi sebou **ujednaly délku promlčecí lhůty** odlišnou od délky stanovené zákonem; může to být jak lhůta kratší, tak delší, možnost ujednání však není neomezená, neboť zákon stanovuje i hranice. Stanoví je konkrétně v **§ 630** a omezení je podle odst. 1 tedy minimální délka jeden rok a maximální délka patnáct let. K tomuto stanoví odst. 2 další pravidla. Pokud si strany sjednají kratší lhůtu, než odst. 1 dovoluje, a toto ujednání je v neprospěch slabší strany, posuzuje se toto ujednání jako zdánlivé. Obdobné pravidlo platí i v případě, kdy se jedná o újmu způsobenou na základních právech týkajících se osob, jako je právo na život, svobodu či zdraví, a rovněž o případy, kdy vzniká právo na základě porušení povinnosti úmyslným jednáním.

V případě, že již došlo k promlčení práva na náhradu škody, je možné, aby se poškozený domáhal, aby mu škůdce vydal to, co získal na základě ustanovení § 2919 podle ustanovení upravujících bezdůvodné obohacení (viz dále).

OZ dále uvádí další specifické případy, kdy je délka promlčecí lhůty odlišná, nebo je například její počátek vázán na určité specifické okolnosti. Jedná se například o případ určení počátku pro běh promlčecí lhůty o škodě způsobené vadou výrobku, kde je tento počátek vázán na vědomost poškozeného nejen o vzniklé škodě, ale i o vadě výrobku a totožnosti jeho výrobce, případně alespoň dodavatele. Rovněž například v případě škody na vnesené věci soud nepřizná právo na náhradu škody poškozenému podle § 2949 odst. 1 v případě, že poškozený toto právo uplatní později než patnáct dnů po dni, kdy se o vzniklé škodě musel dozvědět, pokud promlčení nároku namítne ubytovatel.

Právo na náhradu škody v případě vadného výrobku se promlčuje uplynutím desetileté lhůty, která měla počátek den po dni, kdy výrobce tento výrobek uvedl na trh.

⁷ HULMÁK et al., 2014, op. cit., s. 1498-1499.

c) Příčinná souvislost

Pojem příčinná souvislost neboli **kauzální nexus** mezi protiprávním jednáním či událostí a vzniklou újmou označuje, že tyto znaky musí mít mezi sebou vztah příčiny a jejího následku – souvislost mezi deliktem a vzniklou újmou musí být poměrně přímá, musí platit, že újma (následek) by bez existence daného protiprávního jednání či události (příčiny) vůbec nenastala.

K tomuto však nutno dodat, že OZ pamatuje i na situaci, kdy újma vznikne **náhodou**. Tento případ je upraven v ustanovení **§ 2904 OZ** – osoba, která dala podnět k takové náhodě, a to ze své viny, ponese povinnost vzniklou újmu nahradit. Je stanoveno, že takovýmto podnětem se rozumí především porušení příkazu či poškození zařízení, jež mělo vzniku nahodilé újmy zabránit.

d) Zavinění

Zavinění lze definovat jako *vnitřní psychický vztah škůdce k jeho (protiprávnímu) jednání a k následkům z něj vzešlým*. Rozdělení tohoto institutu vychází již z římského práva – v něm se zavinění, neboli *culpa* v širším slova smyslu, dělí na úmysl a nedbalost. Římské právo pak dále rozlišuje úmysl (*dolus*) na dva druhy – *dolus directus* (překládá se úmysl přímý) a *dolus indirectus* (úmysl nepřímý) a nedbalost (*culpa* v užší slova smyslu) rovněž na dvě skupiny – *culpa lata* (nedbalost hrubá) a *culpa levis* (nedbalost lehká).

Co se však týče užívané terminologie, i v současné úpravě se **úmysl** dělí na **přímý a nepřímý**. **Nedbalost** pak lze rozlišit na **vědomou a nevědomou**, existuje však i pojem nedbalosti **hrubé**. Uvedené rozdělení se uplatňuje v právní terminologii obecně. Například v zákoně č. 40/2009 Sb., trestním zákoníku, je toto rozdělení výslovně upraveno v ustanoveních §§ 15-16. Na rozdíl od tohoto případu však v občanském právu, resp. v OZ takto explicitně dělení zavinění na jednotlivé formy uvedeno není. Závazky z deliktů jsou rozděleny dle toho, k porušení čeho došlo (dobrých mravů, zákonné povinnosti, smluvní povinnosti), nikoli přímo podle forem zavinění. Pro jednotlivé případy je však požadavek odlišné míry, resp. formy zavinění odlišovacím kritériem. Jak již bylo uvedeno výše, při porušení dobrých mravů je vyžadováno zavinění ve formě úmyslu, u porušení zákonné povinnosti se presumuje nedbalost a smluvní povinnosti je koncipovaná jako objektivní odpovědnost – zavinění se nezkoumá. Tyto obecné skutkové podstaty závazků z deliktů však nejsou jedinými místy v OZ, kde se s jednotlivými formami zavinění pracuje (viz dále).

Pro definování rozdílu mezi úmyslem a nedbalostí a jejich formami je důležité vymezit, že samotné **zavinění se skládá ze dvou složek – intelektuální** (neboli vědomostní či rozumové) složky a **volní** složky. Jednotlivé formy zavinění se pak rozlišují na základě toho, v jaké míře byly tyto složky přítomny. Rozdíl mezi těmito pojmy je totiž zejména ve vztahu pachatele činu k následku, který svým jednáním způsobí. **Vědomostní složka** vyjadřuje kritérium, zda si jednajícím subjekt uvědomoval (tj. byl schopen rozlišit, domyslet), jaké následky svým jednáním způsobí, příp. může způsobit. **Volní složka** pak vyjadřuje kritérium vztahu pachatele k následku jeho činu – zda jej svým jednáním přímo zamýšlel způsobit, případně zda mu tento následek byl lhostejný, anebo naopak jej vůbec svým jednáním způsobit nechtěl.

Zkoumáme-li pak rozdíly mezi jednotlivými formami zavinění, lze je vymezit takto:

- **úmysl** – zde musí být dána jak vědomostní, tak volní složka
 - o **přímý** – škůdce věděl, že škodu (újmu) svým jednáním způsobí, a chtěl ji způsobit
 - o **nepřímý** – škůdce věděl, že škodu může způsobit, a byl s tímto následkem srozuměn, případně smířen
- **nedbalost** – zde není vůbec přítomna volní složka

- **vědomá** – škůdce věděl, že škodu může způsobit, ale způsobit ji nechtěl, tedy nebyl s tímto následkem srozuměn, ani smířen
- **nevědomá** – škůdce nechtěl způsobit škodu, ale vzhledem k okolnostem a osobním poměrům o tom, že ji způsobit může, vědět mohl a měl
- **hrubá** – „vypůjčíme-li“ si vymezení hrubé nedbalosti z trestního zákoníku, jedná se o takové situace, kdy škůdce ve vztahu k požadavku náležité opatrnosti jedná ve **zřejmé bezohlednosti**

V případě přímého úmyslu si je pachatel vědom, co jeho jednání může způsobit, a je zároveň přítomen jeho přímý záměr tuto škodu způsobit. Jednoduše řečeno, škůdce věděl, že škodu způsobí a způsobit ji chtěl. Nejbližší (a nejkomplicovanější na rozlišení) si jsou pak úmysl nepřímý a vědomá nedbalost. Co se týká nepřímého úmyslu a vědomé nedbalosti, z římského práva vychází zásada, že *culpa lata dolo comparabitur*, tedy že hrubá (=> zde vědomá) nedbalost je srovnatelná s nepřímým úmyslem. I zde je však rozdíl v postoji pachatele k jím způsobenému následku. V případě nepřímého úmyslu je pachatel buď ví nebo je srozuměn, resp. smířen s následkem svého jednání a je k tomuto faktu lhostejný, v případě vědomé nedbalosti si jednající rovněž je vědom, že jeho jednání může způsobit daný následek (škodu), ale není k tomuto možnému následku lhostejný, pouze dotýčný nepřiměřeně riskuje a spoléhá, že tento následek nenastane. O nedbalost nevědomou se pak jedná tehdy, pokud si jednající nebyl vědom, že může škodu způsobit, ačkoli vzhledem k okolnostem a panujícím poměrům toto vědět mohl a i měl.

Oddělení kategorií úmyslu a nedbalosti má dále **vliv** například na to, kdy dojde k **promlčení** práva na náhradu škody či újmy, protože podle **§ 636 odst. 2** se škoda či újma, která byla *způsobena úmyslným jednáním škůdce, promlčí až za 15 let od jejího vzniku*. Rovněž má toto rozdělení vliv například na možnost moderačního práva soudu podle **§ 2953 OZ**. Podle tohoto ustanovení může soud přiměřeným způsobem snížit náhradu škody, pokud jsou v daném případě tomu odpovídající okolnosti, tzv. okolnosti zvláštního zřetele hodné. Odst. 1 věta třetí však stanoví, že *soud takto náhradu snížit nemůže v případě, kdy vznikla škoda úmyslným jednáním člověka, jenž škodu způsobil*. Na to navazuje pak **§ 2954**, kde je stanoveno, že pokud byla poškozenému způsobena škoda *úmyslným trestným činem*, z něhož měl škůdce majetkový prospěch, je v takovém případě možné, pokud to navrhne, uspokojit poškozeného z věcí, které sice normálně rozhodnutí nepodléhají, ale škůdce je nabyt právě z majetkového prospěchu ze svého trestného činu. Forma zavinění hraje roli i ve věci platného vzdání se práva na náhradu škody poškozeným, protože podle **§ 2898** se *platně nelze vzdát takového práva v případě škody, která vznikne úmyslným jednáním škůdce či jeho jednáním v hrubé nedbalosti, takové ujednání či prohlášení by se posuzovalo jako zdánlivé*.

Prevence

Generální klauzuli prevence v OZ tvoří ustanovení **§ 2900**. Zde se stanoví, že pokud to vyžadují „*okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, je každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo na vlastnictví jiného*“.

Dále jsou pak zakotveny jednak **povinnost zakročovací (§ 2901)**, a jednak **povinnost notifikační (též oznamovací; § 2902)**. Zakročovací povinnost spočívá v aktivní povinnosti každého, kdo vytvořil určitou nebezpečnou situaci, příp. má nad ní kontrolu, obvykle za účelem ochrany jiného zakročit. Notifikační povinnost pak spočívá v povinnosti toho, kdo právní povinnost buď porušil, či případně mohl a měl vědět, že ji poruší, oznámit toto osobě, jíž by na základě tohoto porušení mohla vzniknout újma. Dojde-li ke splnění notifikační povinnosti, nemá pak osoba jíž skutečně daná újma

vznikla, nárok na náhradu té újmy, které mohla sama zabránit. Ustanovení § 2903 OZ pak uvádí, že pokud osoba, již újma hrozila, přiměřeně okolnostem nezakročila, nese ze svého to, čemu mohla jinak zabránit.

S oblastí prevence souvisí významná oblast tzv. **okolností vylučujících protiprávnost**, mezi něž je možné zařadit institut **nutné obrany** a institut **krajní nouze**. Jedná se o specifické podmnožiny obecnější kategorie **svépomoci** (viz dále). Dále do této části lze zařadit také možnosti, kdy se **lze vzdát práva na náhradu újmy** – zákon v této situaci rozlišuje, zda se jedná o újmu již existující, nebo o újmu, která by za určitých okolností teprve v budoucnu vznikla. Dále je také rozdíl, zda se zřídá povinnosti k náhradě škůdce, nebo se práva na náhradu vzdává poškozený (ev. možné svolení poškozeného).

Vzdání se práva na náhradu újmy

Jedná-li se u vzdání se práva na náhradu újmy o nárok **již existující**, strany takového závazku z deliktu, může tento zaniknout například dohodou (§ 1981), případně může být situace řešena třeba i prominutím dluhu (§ 1995). Jedná se klasický případ možností zániku prostého závazku.

V případě újmy, která by teprve měla vzniknout, zákon stanoví případy, v nichž se práva na náhradu způsobené újmy **potenciální oprávněný vzdát může** (jednostranným prohlášením i dohodou s potenciálním škůdce), avšak v ustanovení § 2988 je stanoveno, že jako *zdánlivé* bude posuzováno takové ujednání či vzdání se práva, které by předem vylučovalo či omezilo povinnost nahradit poškozenému vzniklou újmu, a to ve čtyřech uvedených případech:

- případ újmy způsobené na přirozených právech člověka
- případ, že by škůdce újmu způsobil úmyslným jednáním
- případ, že by škůdce újmu způsobil jednáním v hrubé nedbalosti
- případ ujednání, které by takto omezovalo právo na náhradu újmy slabší strany, s čímž souvisí například i § 1812 NOZ, kde je uvedeno, že se konkrétně spotřebitel nemůže vzdát ani dalších práv, která mu zákon přiznává

Naopak dle ustanovení § 2897 OZ je možné, aby se člověk jednostranně vzdal práva na náhradu škody vzniklé na pozemku. Toto prohlášení lze rovněž zapsat do veřejného seznamu. V tomto případě bude pak platit *pro futuro* i vůči pozdějším vlastníkům tohoto pozemku.

Co se však týče vyloučení či omezení povinnosti nahradit újmu ze strany **potenciálního škůdce**, je to podle ustanovení § 2896 **vyloučeno**, a jen v případě, že by se jednalo o oznámení učiněné ještě dříve, než k újmě došlo, posuzovalo by se takové jednání jako varování.

K tomuto se váže ustanovení § 2899 upravující případ, kdy někdo, byť neprozřetelně, na sebe dobrovolně vezme úlohu oběti. Takováto situace se naopak nepovažuje za vzdání se nároku na náhradu případně vzniklé újmy vůči škůdci.

Svolení poškozeného pak specificky nalézá svoji úpravu například v ustanovení § 93 OZ, kde je uvedeno, že vyjma případů stanovených zákonem musí dát člověk vědomě souhlas se zásahem do své tělesné integrity, jinak není možné do této integrity zasahovat, ale rovněž je zde uvedeno i to, že pokud dá člověk souhlas k takovému zásahu, jímž mu vznikne závažná újma, jedná se o *zdánlivé* právní jednání, neboť k takovému souhlasu se nebude přihlížet a protiprávnost zásahu v takovém případě tedy nelze vyloučit.

Škoda způsobená několika osobami

Co se týče škody způsobené několika osobami, OZ ji upravuje v ustanoveních §§ 2915-2919. V případě, že k náhradě škody je v daném případě zavázáno více škůdců, je OZ stanovena zásadně

odpovědnost **solidární**, tj. škůdci jsou povinni nahradit škodu **společně a nerozdílně**. Toto neplatí v případě, kdy je některý ze škůdců na základě jiného zákona povinen nahradit vzniklou škodu pouze do určité výše – v takovém případě je s ostatními zavázán solidárně pouze do této stanovené výše. Výše uvedené platí dle zákona i v takovém případě, kdy se několik škůdců dopustilo sice samostatných protiprávních činů a z těchto každý mohl způsobit škodlivý následek „s pravděpodobností blíží se jistotě“, ale nelze určit, která z osob škodu způsobila (§ 2915 odst. 1). Odst. 2 stanoví, za jakých podmínek může, či naopak nemůže soud rozhodnout, že v daném případě škůdci nahradí škodu nikoli solidárně, ale podle toho, z jaké části se účastnili na škodlivém následku.

Solidární odpovědnost škůdců znamená, že poškozený je oprávněn požadovat celou náhradu po kterémkoli ze zavázaných škůdců, vůči poškozenému je v takovém případě povinnost splněna a tomu, kdo uhradil poškozenému celou škodu, vzniká vůči ostatním škůdcům tzv. **regres** (ev. regresní právo) – ostatní mu musejí poskytnout to, co on splnil poškozenému, a to poměrně, jelikož platí, že škůdci se vypořádají mezi sebou poměrně podle jejich **účasti na způsobené škodě** (§ 2916).

Dále zákon v ustanovení § 2917 stanoví přímo postih neboli **regres** toho, kdo má povinnost nahradit škodu za jinou osobu, poté co ji nahradí, vůči osobě, za kterou ji nahradil.

Spoluúčastnil-li se poškozený na vzniku škody, povinnost škůdce k náhradě škody se zásadně poměrně snižuje. K dělení škody však nedochází v případě, kdy se okolnosti jdoucí k tíži jedné ze stran, podílí na škodě pouze zanedbatelným způsobem (§ 2918).

Ustanovení § 2919 se pak zabývá **bezdůvodným obohacením** škůdce na úkor poškozeného. Je uvedeno, že pokud se škůdce takto obohatil svým protiprávním činem, považuje se to za bezdůvodné i poté, co dojde k promlčení práva na náhradu škody – došlo-li takto k promlčení, má poškozený stále právo domáhat se na škůdci vydání získaného dle ustanovení OZ o bezdůvodném obohacení.

OZ uvádí další případy odpovědnosti za škodu více osob zároveň rovněž v rámci jednotlivých zvláštních skutkových podstat závazků z deliktů (§§ 2920-2950), o nichž bude blíže pojednáno níže.

Jednotlivé zvláštní skutkové podstaty závazků z deliktů

Jak již bylo uvedeno výše, OZ v ustanoveních §§ 2920-2950 upravuje tzv. malé generální klauzule, existující vedle základních případů povinnosti k náhradě škody.

Škoda způsobená tím, kdo nemůže posoudit následky svého jednání

V §§ **2920-2922** OZ upravuje **škodu způsobenou osobou, jež nemůže posoudit následky svého jednání**. Tato ustanovení souvisí s pravidlem, že každá osoba nese za své jednání, včetně protiprávního, odpovědnost v takovém rozsahu, v jakém je **svéprávná**. V případě této skutkové podstaty se jedná zejména o nezletilé jedince, kteří dosud nenabyli plné svéprávnosti, a dále pak o osoby, které trpí určitou duševní poruchou. Odpovědná dle daných ustanovení **není** taková osoba, která jednak není schopna své jednání ovládnout, to je **volní složka** chování, a zároveň s tím není schopna posoudit následky, které ono jednání způsobí, to je **složka rozumová**. Aby byla osoba odpovědná za své chování, musí být naplněny obě tyto složky zároveň. Odpovědnost se posuzuje podle míry přítomnosti daných složek. To, že je osoba vyhodnocena jako osoba nezpůsobilá posoudit následky svého protiprávního jednání automaticky nevyklučuje její povinnost k náhradě škody – ta se posuzuje ještě s přihlédnutím k **vzájemným majetkovým poměrům** škůdce a poškozeného, klíčové je kritérium **spravedlivosti**, povinnost k náhradě nesmí být k škůdci nespravedlivé (§ 2920).

Zákon myslí na to, aby došlo k co nejvyšší míře satisfakce poškozeného, určuje proto další osoby, které jsou povinny v důsledku nést povinnost k náhradě škody. **Solidárně** jsou zavázány se škůdcem osoby, které na něj **měly dohlížet a náležitý dohled zanedbaly**, tyto osoby jsou povinny

škodu nahradit i v případě, že škůdce k náhradě sám povinen není (§ 2921). Jednotlivé případy je vždy nutné posuzovat dle jejich konkrétních okolností. Například jedná-li se o rodiče malého dítěte, kritérium náležitého dohledu neznámá, že by rodiče dítě nesměli spustit z očí nikdy, není tímto myšlen nepřetržitý dohled, nejedná se ani o jednorázové zabránění určitému škodlivému jednání. Znamená to spíše, že by rodiče měli soustavně dítě vést k řádnému chování, a pokud by pak v individuálním případě došlo u takového dítěte k vybočení v chování z běžného standardu, běžně se o zanedbání dohledu nejedná. Existují však rizikové činnosti, jakými je například manipulace se zápalkami – k takovému činnostem by malé děti například neměly být pouštěny bez dohledu vůbec. Vždy je klíčové kritérium věku dítěte.

Uvede-li se osoba **vlastní vinou do takového stavu sama**, což zahrnuje především případy intoxikace, hradí škodu, kterou v tomto stavu způsobí. Pokud ji do takového stavu uvedly jiné osoby, hradí škodu tyto osoby spolu se škůdcem **solidárně** (§ 2922).

Z pohledu práva poškozeného na náhradu škody mohou nastat celkem čtyři možnosti – buď bude škodu hradit sám škůdce, dále škůdce a s ním solidárně osoba, která na něj měla dohlížet, třetí možností je, že škodu bude hradit pouze dohlížející osoba, ale může nastat i případ, kdy nebude škodu povinen nahradit žádný z těchto subjektů. Poslední možnost nastane tehdy, kdy škůdce nebude způsobilý posoudit své jednání a osoba, která nad ním měla mít náležitý dohled, tento dohled nezanedbala.

Škoda způsobená osobou s nebezpečnými vlastnostmi

Ustanovení **§ 2923 OZ upravuje škodu způsobenou osobou s nebezpečnými vlastnostmi**. Jedná se o případ tzv. *culpa in eligendo*. Ustanovení se zabývá volbou osoby – je stanoveno, že pokud se někdo vědomě ujme osoby s nebezpečnými vlastnostmi, poskytne jí útulek či svěří nějakou činnost, a to jak úplatnou, tak i bezúplatnou, dlouhodobou i jednorázovou, jak v domácnosti, tak v provozovně i v jiných takových místech, a to v takové situaci, kdy to není nezbytné, což jinými slovy znamená, že dozorčí osoba na sebe riziko vezme dobrovolně a vědomě, tak také hradí škodu, kterou taková osoba způsobila, **solidárně** s ní. Povinnosti hradit solidárně újmu s takovým člověkem se dozorčí osoba nezbaví ani v případě, že učiní veškerá nezbytně potřebná opatření na eliminaci vzniklého rizika. Zákon zde možnosti zbavení se povinnosti k solidárnímu hrazení škody nestanoví. Nebezpečné vlastnosti dané osoby mohou být tělesné, duševní či charakterové, jedná se například o osobu, která trpí epilepsií či nějakou nakažlivou nemocí, ale také například o alkoholika.

Škoda z provozní činnosti a škoda způsobená provozem zvláště nebezpečným

V ustanovení **§ 2924** se pak jedná o případ, kdy **vznikne škoda z provozní činnosti** závodu, v **§ 2925** na to navazuje škoda, která **vznikla provozem zvláště nebezpečným**, tedy takovým, u něhož již předem nelze vyloučit, že jím může i při vynaložení veškeré potřebné péče vzniknout závažná škoda, což je hlavní rozdíl oproti § 2924.

Dle ustanovení § 2924 hradí ten, kdo provozuje zejména závod, je povinen k náhradě škody provozní činností způsobené, případně způsobené věcí, která byla při provozu použita, dále také vlivem činnosti na okolí. Zákon v tomto ustanovení stanovuje možný **liberační důvod** – ke zproštění se povinnosti k náhradě škody subjektu dojde, prokáže-li tento, že „*vynaložil veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo*“. U provozu zvláště nebezpečného, tedy v ustanovení § 2925 je rovněž uveden liberační důvod – „*škodu způsobila zvnějšku vyšší moc nebo že ji způsobilo vlastní jednání poškozeného nebo neodvratitelné jednání třetí osoby*“, další důvody pro zproštění, které by si strany ujednaly, jsou zdánlivé (odst. 1). Jak může soud upravit rozsah povinnosti provozovatele k náhradě škody v návaznosti na nebezpečnost provozu, upravuje odst. 2. Odst. 3

zakotvuje vyvratitelnou domněnku, v jakých případech se jedná o zvlášť nebezpečné provozy – spadají sem například továrny pracující s chemikáliemi či čerpací stanice aj.

Škoda na nemovité věci

Dalším případem je v ustanovení **§ 2926 škoda na nemovité věci** způsobená osobou, která provádí či zajišťuje oprávněně na této nemovitosti práce, jimiž se nemovitá věc znehodnotí, ztíží se její držba a podobně. Tato skutková podstata je zavedena nově oproti staré úpravě.

Škoda z provozu dopravních prostředků

Dále je pak upravena **škoda z provozu dopravních prostředků v ustanoveních §§ 2927-2932**. Pod tato ustanovení spadají provozy, které nejsou poháněny lidskou silou. Škodu v tomto případě hradí **obecně provozovatel** prostředku, v případě opravy pak osoba, která jej do opravy převzala, dále pak ten, kdo jej bez vědomí provozovatele či proti jeho vůli použil – to znamená, že v tomto případě hradí vzniklou škodu pouze tato osoba, nikoli provozovatel. Pokud toto užití nedbalostí provozovatel umožnil, hradí škodu **solidárně** se škůdcem. Pokud provozovatel prostředek vědomě někomu půjčil, nezbavil se tím sám odpovědnosti za případně vzniklou škodu. Pokud není možné zjistit, kdo byl provozovatel, platí, že jím byl vlastník prostředku. Pokud dojde ke **kolizi** dvou prostředků, vypořádají se jednotliví provozovatelé mezi sebou v poměru, v němž se podíleli na způsobené škodě. V případě, že byla škoda způsobena okolnostmi majícími původ v prostředku, není provozovatel povinnosti k náhradě škody automaticky zbaven – liberačním důvodem je, že provozovatel prokáže, „že škodě nemohl zabránit ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat.“

Škoda způsobená zvířetem

Ustanovení **§§ 2933-2935** upravují **škodu způsobenou zvířetem**. Takovou škodu hradí majitel zvířete, nebo osoba, která měla zvíře na starosti. Pokud se o zvíře starala jiná osoba než vlastník, hradí oba škodu společně a nerozdílně. Vlastník nebo jiná osoba, která měla na zvíře dohlížet, hradí škodu i když zvíře uprchlo. Toto neplatí v případě, že byl naplněn jeden ze zde uvedených důvodů ke zproštění se odpovědnosti za vzniklou škodu, kterým je jednak případ, kdy někdo odcizil zvíře a ani vlastník ani jiná dohlížející osoba tomuto nemohla zabránit. Ten, kdo zvíře odcizil, hradí v tomto případě škodu sám a své povinnosti se v takovémto případě nemůže zprostit. Druhým případem je, že zvíře slouží majiteli nebo jiné osobě, jíž zvíře svěřil vlastník, buď k obživě, nebo slouží coby pomocník pro osobu postiženou. V tomto případě se taková osoba zproští odpovědnosti, pokud se jí povede prokázat, že by škoda vznikla i kdyby byla vynaložena veškerá pečlivost.

Škoda způsobená věcí

Další skutkové podstaty jsou spojeny se škodou, která vznikla ve **spojení s movitou věcí**. Ustanovení **§§ 2936-2938** uvádí přímo **škodu způsobenou věcí** – takovou, která měla nějakou vadu a při jejím použití byla kvůli této vadě způsobena škoda. Existuje i možnost, kdy **věc sama od sebe** může způsobit škodu, kterou potom hradí její vlastník či osoba, která nad věcí měla mít dohled, pokud jej zanedbala. I zde jsou uvedeny důvody, kdy se odpovědná osoba může zprostit povinnosti nahrazovat způsobenou škodu (§ 2937). Věc může způsobit škodu například i pádem z okna a podobně, v tomto případě zákon důvody ke zproštění se neuvádí. Ustanovení § 2938 se pak vztahuje na budovy, konkrétně jejich zřícení, případně odloučení jejich části. V takovém případě je solidárně s vlastníkem zavázán i předchozí vlastník, to za podmínek stanovených odst. 2.

Škoda způsobená vadou výrobku

Ustanovení §§ **2939-2943** dále uvádějí skutkovou podstatu **škody způsobené vadou výrobku**, tedy movité věci, které je určena k uvedení na trh a zároveň obsahuje vadu, přičemž tuto škodu hradí výrobce věci, případně spolu s ním solidárně i dodavatel, a pokud nelze výrobce zjistit, tak dodavatel, nesdělí-li do měsíce, kdo je výrobcem. Je zde definován pojem vady ve smyslu § 2939 jako stav, kdy výrobek není bezpečný natolik, kolik od něj lze očekávat. A jsou zde opět uvedeny důvody ke zproštění se povinnosti nahradit vzniklou škodu (blíže viz příslušná ustanovení OZ).

Škoda na převzaté věci

Ustanovení § **2944** uvádí ještě **škodu na věci převzaté**, tedy takové, která má tvořit předmět závazku. Ten, kdo má věc převzít hradí její poškození, ztrátu či zánik, pokud se mu nepodaří prokázat, že by k tomuto došlo i jinak.

Škoda na odložené věci

Ustanovení § **2945** upravuje **škodu na věci odložené** v místě k odkládání věcí určeném, například i konkrétně v hlídaných garážích a podobných zařízeních, jedná-li se o dopravní prostředek, hradí škodu zpravidla **provozovatel** takovýchto míst či zařízení. Další podmínky stanoví odst. 2,3 tohoto ustanovení.

Škoda na vnesené věci

V §§ **2946-2949** je upravena **škoda na věci vnesené**. Jedná-li se o škodu na věci vnesené do ubytovacích prostor v případě ubytovacích služeb, či do jiných prostor určených k uložení věcí, povinnost nahradit škodu na takové věci nese **ubytovatel**. Je zde upraveno, na jaké věci se náhrada nevztahuje, že může poškozený vyžadovat až stonásobek hodnoty, kterou měla poškozená vnesená věc. Dále je zde upraveno, že pokud své právo vůči ubytovateli neuplatní poškozený včas, toto právo se promlčuje, což znamená, že pokud jej poškozený takto pozdě u soudu uplatní a námitku, že lhůta již uběhla, ubytovatel použije, soud mu povinnost uhradit škodu neuloží. Tato lhůta je dlouhá 15 dní ode dne, kdy se poškozený o škodě musel dozvědět.

Škoda způsobená informací nebo radou

Nově upravuje OZ skutkovou podstatu **škody způsobené informací či radou** uvedenou v ustanovení § **2950**. Dané ustanovení rozlišuje mezi situací, kdy informaci či radu podává profesionál, a když se o takový případ nejedná. Pokud například příslušník určitého povolání, tedy zmíněný profesionál, podá úplatně nějak chybnou, případně neúplnou informaci či radu, která souvisí s jeho povoláním, a tato způsobí adresátovi škodu, hradí odborník celou vzniklou škodu, přičemž liberační důvod zákon neuvádí. Takovouto odpovědnost nesou rovněž například advokáti, notáři, auditoři a podobně. Nejedná-li se o případ profesionála, hradí osoba škodu vzniklou škodlivou informací či radou pouze v případě, že tuto škodu způsobila vědomě.

Náhrada při újmě na přirozených právech člověka

Ve zvláštní části – v Pododdíle 2, tj. v ustanoveních §§ 2956 a následujících – je obsažena zvláštní způsob a výši náhrady újmy, která vznikla na přirozených právech člověka. Obecná ustanovení stanoví, že v takovémto případě musí dojít jak k náhradě **újmy majetkové**, tedy škody, tak rovněž k náhradě **nemajetkové újmy**. V rámci nemajetkové újmy se odčítají rovněž poškozenému způsobené duševní útrapy (§ 2956). Při určování způsobu a výše přiměřeného zadostiučinění je také

nezbytné zohlednit nutnost odčinění okolností, jež jsou **zvláštního zřetele hodné**, přičemž výčet takovýchto okolností se nachází v ustanovení § 2957 – újma byla způsobena:

- úmyslně
- zejména lstí, pohrůzkou
- zneužitím závislosti poškozeného na škůdci
- účinky zásahu násobeny jeho uváděním ve veřejnou známost
- v důsledku diskriminace (důvody demonstrativně – pohlaví, zdravotní stav, etnikum, víra)
- zohledňuje se také „obava poškozeného ze ztráty života nebo vážného poškození zdraví“

K tomuto se vztahuje rovněž povinnost stanovená v ustanovení **§ 2971**, kde se stanoví, že musí škůdce vedle poškozeného nahradit nemajetkovou újmu rovněž každému, kdo ji „*důvodně pocituje jako osobní neštěstí, které nelze jinak odčinit*“, za zvláštních okolností, je-li to důvodné (jedná se o tzv. **sekundární oběti**). Jedná se o případy, kdy škůdce protiprávním činem způsobil újmu tak, že:

- hrubou nedbalostí porušil důležitou právní povinnost,
- případně úmyslně toužil ničit, ublížit či měl z jinou zvlášť zavrženíhodnou pohnutku.

Újma těchto dalších osob je odvozena od újmy oběti, tedy poškozeného – označuje se jako **reflexní**.

Zákon dále pak uvádí jednotlivé případy náhrad:

- § 2958 – bolestné a náhrada za ztížení společenského uplatnění
- § 2959 – náhrada duševních útrap při závažném ublížení na zdraví či usmrcení, a to:
 - o manželu, rodiči, dítěti a případně další osobě blízké
- § 2960 – náhrada nákladů spojených s péčí o zdraví – s léčením
- § 2961 – náhrada nákladů pohřbu
- dále pak **peněžitě dávky**:
 - o § 2962 – náhrada za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti
 - o § 2963 – náhrada nákladů po skončení pracovní neschopnosti, případně při invaliditě
 - o § 2964 – náhrada za ztrátu na důchodu
 - o § 2965 – náhrada prostřednictvím peněžitého důchodu osobě, pro niž konal poškozený bezplatně práce v jeho domácnosti či závodu
 - o § 2966 – náhrada nákladů na výživu pozůstalých formou peněžitého důchodu
 - výpočet dle § 2967
 - o § 2968 – **odbytné**

Bolestné je, jak již bylo uvedeno, upraveno v ustanovení § 2958. Přímo bolestným se odčiňuje bolest fyzická. Psychická újma („bolest“) poškozeného je vyjádřena dále prostřednictvím uvedených duševních útrap s vytrpěnou bolestí souvisejících. Zásady či pravidla, podle nichž se má stanovit výše bolestného v konkrétních případech, nejsou v OZ konkrétně uvedeny. Zohledňuje se rovněž, vznikla-li poškozenému v důsledku újmy překážka lepší budoucnosti, to pak musí škůdce hradit rovněž tzv. **ztížení společenského uplatnění**. Je stanoveno, že pokud není možné určit výši náhrady stanoveným způsobem, má se stanovit **podle zásad slušnosti**.

Co se týče nemajetkové újmy, určování výše odčinění upravuje tzv. **Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví** (bolesti a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku) vytvořená Nejvyšším soudem, která není sice právním předpisem, jedná se tedy o neformální pramen, ale uvádí postup zaštitěný právě Nejvyšším soudem, jak by se při určování výše odčinění mělo postupovat. Metodika zohledňuje především akutní bolest bez ohledu na hledisko délky trvání dané bolesti.

Co se týče dále uvedených peněžitých dávek, OZ uvádí u jednotlivých případů vždy konkrétní důvody pro povinnost škůdce takové dávky hradit a způsob výpočtu, případně zjištění jejich výše. Uvádí se rovněž, k jakým faktorům je nutné přihlížet. K výpočtu se přímo vztahuje ustanovení § 2967 OZ. Jak již bylo uvedeno, za určitých okolností je možné, aby soud nahradil peněžitě dávky povinností škůdce jednorázově tyto dávky nahradit prostřednictvím zaplacení tzv. **odbytného**. Platí, že poškozený musí o nahrazení peněžitých dávek zaplacením odbytného požádat, zvolení vhodného způsobu náhrady – buď dávek, či odbytného – nezáleží na úvaze soudu.

Nekalá soutěž

Druhou část Závazků z deliktů v OZ tvoří ustanovení týkající se **nekalé** soutěže, jedná se o ustanovení §§ 2976-2990. Nekalosoutěžní ochrana je v OZ koncipována tak, že v úvodním ustanovení § 2976 odst. 1 OZ je upravena tzv. **generální klauzule** nekalé soutěže. Zde zákon stanovuje **tři základní znaky** nekalosoutěžního jednání, tedy to, co musí určité jednání splňovat, aby se dalo za nekalosoutěžní považovat. Je nutné, aby byly každém případě naplněny tyto podmínky, a to **kumulativně**. Musí se jednat o jednání soutěžitele v rámci hospodářského styku, při něm musí z určitého důvodu vzniknout rozpor s dobrými mravy hospodářské soutěže, a tento rozpor musí být takové intenzity, že je způsobilý způsobit újmu buď jiným soutěžitelům či případně zákazníkům.

Odst. 2 téhož ustanovení pak stanoví demonstrativně jednotlivé konkrétní **speciální** skutkové podstaty nekalé soutěže. V následujících ustanoveních jsou popsány blíže znaky jednotlivých speciálních skutkových podstat, jako je například klamavá reklama, srovnávací reklama či porušení obchodního tajemství.

Ustanovení § 2988 OZ pak upravuje, jakých nároků se může poškozený subjekt domáhat. Jedná se o nárok **zdržovací** (negatorní) spočívající v tom, že soud může škůdci uložit povinnost zdržení se škodlivého jednání, tento nárok lze uplatnit i v případě, kdy dosud k nekalosoutěžnímu jednání nedošlo, avšak existuje značné nebezpečí, že k němu dojde. Dále je to nárok **odstraňovací**, který se s předchozím doplňuje a často i překrývá, jeho naplnění může spočívat například ve zničení závadných materiálů či ve stažení závadných výrobků atp. Poškozený má rovněž zpravidla nárok na **přiměřené zadostiučinění**. Funkce přiměřeného zadostiučinění je jednak satisfakční, a jednak kompenzační, je možné jej poskytnout jak v penězích, tak v nepeněžní formě, zákon toto blíže neurčuje. Poškozený může uplatnit rovněž **nárok na náhradu škody** a případně nárok na vydání **bezdůvodného obohacení**. Dalším prostředkem, který může být proti škůdci využit je rovněž institut **předběžných opatření** aj.

Kvazidelikty

Instituty upravené v této části OZ se někdy označují rovněž jako tzv. **kvazidelikty**. Jedná se o závazky z takového jednání, které sice není přímo protiprávní, jak je tomu u deliktů, ale které v důsledku způsobuje následky obdobné tomu, jako by k porušení práva došlo, tedy například v jejich důsledku vzniká újma. Na základě jednání, které porušením práva samo o sobě není, v jejich případě tedy vzniká povinnost k náhradě škody. Přímou pojem kvazidelikt se však v NOZ nevyskytuje a úprava takovýchto případů se nalézá zejména v případech stanovených ve Zvláštních ustanoveních v § 2920 a násl. či v ustanovení **§ 2991 a násl.**, kde jsou vedle závazků z deliktů upraveny OZ v Hlavě IV tzv. **Závazky z jiných právních důvodů**. Do této kategorie spadá **bezdůvodné obohacení, nepříkázané jednatelství a upotřebení věci k prospěchu jiného**.

Bezdůvodné obohacení

Bezdůvodné obohacení je jednou z podmnožin tzv. závazků z jiných právních důvodů. Jeho úprava se nachází v ustanovení §§ 2991-3005 OZ. Tento institut stojí na římskoprávní zásadě, že se nikdo nemá obohacovat na úkor jiného, aniž by k tomu měl právní důvod. Zákon stanoví nejprve obecně povinnost subjektu k vydání bezdůvodného obohacení, poté pak následuje **demonstrativní výčet** jednotlivých skutkových podstat bezdůvodného obohacení (§ 2991 odst. 2 OZ – plnění bez právního důvodu, plnění z odpadnuvšího právního důvodu, protiprávní užití cizí hodnoty, za subjekt bylo plněno jiným, ač měl plnit sám).

Obecně lze bezdůvodné obohacení vymezit jako **majetkový prospěch, který jedna osoba nabyla na úkor druhé, aniž k tomu měla spravedlivý důvod**. Ustanovení § 2991 odst. 1 OZ k tomuto stanoví základní pravidlo – ten, kdo se takto obohatil, má povinnost ochuzenému vydat to, oč se na jeho úkor obohatil. Znaky bezdůvodného obohacení jsou tedy následující:

- jeden se na druhém obohatil,
- vznikl mu z toho majetkový prospěch (vyjádřitelný v penězích – (ne)hmotný majetek, finanční prostředky, pohledávky, zánik, ev. zmenšení závazků apod.),
- pro obohacení nebyl spravedlivý důvod (zde nutno zohlednit zásady slušnosti, zvyklosti – např. v důvodové zprávě uvedeno jako příklad spropitné),
 - o bezdůvodnost nemusí spočívat přímo v protiprávním jednání, stačí absence právního důvodu.

Povinnost k vydání vzniká subjektu, jak je patrné z výše uvedeného, vzniká přímo **ze zákona**.

Dále OZ uvádí některé konkrétní případy, kdy je dána povinnost vydat bezdůvodné obohacení, ale rovněž také, v jakých případech povinnost bezdůvodné obohacení vydat naopak **nevzniká**. Do této kategorie se řadí:

- **§ 2992** – byt předčasné splnění dluhu, neuplatněno právo, které uplatněno být mohlo, osoba něco učinila ve svém výlučném zájmu a na vlastní nebezpečí; rovněž pokud jedna osoba druhou obohatí s úmyslem obdarovat ji, případně obohatit, a to bez úmyslu se právně vázat
- **§ 2997** – dlužník plnil dluh promlčený, nežalovatelný (např. ze sázky), ev. neplatný z důvodu nedostatku formy
 - o rovněž ten, kdo plnil, i když věděl, že nemá povinnost plnit – neplatí, pokud tu právní důvod byl a později odpadnul
 - o neplatí, když osoba k plnění přivedena lstí, donucena hrozbou, byla zneužita její závislost, ev. se jednalo o nespolečenský
- **§ 2998** – vědomé plnění s cílem, aby druhý plnil za účelem zakázaným, ev. aby plnil nemožné
 - o nepoužije se, pokud někdo plnil druhému, jenž se chtěl dopustit protiprávního činu, aby tomuto činu zabránil

Zákon preferuje **naturální restituci**. Není-li toto možné, stanoví OZ právo ochuzeného **na peněžitou náhradu** (obvyklá cena) a další pravidla pro možné eventuality (§ 2999 OZ). OZ rovněž rozlišuje mezi tím, zda byl příjemce poctivý (tedy v dobré víře), nebo zda poctivý nebyl. Zatímco **poctivý příjemce** má obecně povinnost vydat, co nabyl, nejvýše v takovém rozsahu, v jakém trvá **obohacení v okamžiku uplatnění práva** (§ 3000) a dále zákon stanoví i situace, v kterých poctivý příjemce povinnost k vydání či náhradě bezdůvodného obohacení vůbec nemá (§ 3001, ev. § 3002), u **nepoctivého příjemce** je dána povinnost vydat obohacení ve **výši z doby, kdy obohacení nabyl** (§ 3003). Další povinnosti k vydání a náhradě u nepoctivého příjemce viz ustanovení § 3004 OZ, v odst. 2 pak řešena situace zásahu do přirozených práv člověka.

Zákon však vedle povinností obohaceného stanoví i jeho právo na náhradu nutných nákladů na předmět obohacení vynaložených, případně jeho možnost oddělit od předmětu vše, oč jej na svůj náklad zhodnotil (pokud však nezhorší podstatu věci; § 3005 OZ).⁸

Nepřikázané jednatelství

Institut nepřikázaného jednatelství (*negotiorum gestio*) se řadí rovněž mezi závazky z jiných právních důvodů. Obecně upravené je v ustanovení **§ 3006 OZ** – zde je stanoveno, že pokud se **někdo vmísí do záležitostí jiného, následky z tohoto vzešlé jdou k jeho tíži**. Zákon dále uvádí **tři konkrétní případy** nepřikázaného jednatelství, kdy je zásah do záležitostí jiného za určitých okolností přípustný a nepřikázaný jednatel může mít za takové situace právo na náhradu vynaložených nákladů. Obecně pak pro všechny případy platí, že kdo se cizí záležitosti ujal, má jednání dovést do konce a osobě, jejíž záležitost obstaral, vydat vše, co získal, a podat vyúčtování, a pokud nepřikázanému jednatele nepřináležejí náhrada nákladů, může si, pokud to nezhorší podstatu věci či její užívání, co na vlastní náklady pořídil (§ 3010-3011 OZ).

Odvracení škody

Je upraveno v ustanovení § 3007 OZ. Zde je cílem nepřikázaného jednatelství **odvrátit hrozící škodu**. V takovém případě má nepřikázaný jednatel **právo na náhradu vynaložených nákladů** vždy, i když se výsledek nedostavil, na tom nesmí mít jednatel zavinění.

Záchrana cizí věci

Je upravena v ustanovení § 3008 OZ. Zde je cílem **zachránit** předmětnou věc **před zkázou či ztrátou**. Nepřikázaný jednatel má v tomto případě právo na **odměnu** ve výši nejméně desetiny ceny věci a na **náhradu vynaložených nákladů**. Vlastník se povinnosti může zbavit i tím, že zachráněnou věc od jednatele nepožaduje nazpátek.

Jednání k užítku jiné osoby

Posledním případem je jednání k užítku jiného upravené v ustanovení § 3009 OZ. Zde je situace odlišná. Jednání nepřikázaného jednatele nesměřuje k záchraně věci či odvrácení škody. Zde se jedná o situace, kdy se **nepřikázaný jednatel ujme zařizování určité záležitosti jiného, aniž by** k tomu od této osoby **měl svolení**.

Co se týče **náhrady vynaložených nákladů** ze strany nepřikázaného jednatele, podle odstavce prvního má tento právo na náhradu od osoby, jejíž záležitost obstarával, jen v případě, pokud jí zařízení dané věci **přineslo převážně užitek**, přičemž, zda bylo toto kritérium naplněno, se posuzuje s ohledem na zájmy a záměry toho, jehož věc byla obstarána. Pokud však jednání **užitek nepřineslo**, má osoba, v jejíž prospěch bylo jednáno, naopak právo požadovat po jednatele, aby **vedl změněné do původního stavu**, případně, není-li to možné, právo na **náhradu škody**.

Z Komentáře k OZ k tomuto vyplývá, že v nové úpravě nepřikázaného jednatelství se do popředí dostává spíše ochrana toho, v jehož prospěch bylo jednáno, před vměšováním se do jeho osobních záležitostí, a proto by měla intenzita užitku z takového vměšování vykompenzovat to, že došlo k zásahu do takovýchto záležitostí.⁹

Upotřebení věci k prospěchu jiného

Posledním případem závazků z jiných právních důvodů je upotřebení věci k prospěchu jiného upravené v ustanoveních §§ 3012-3014 OZ. Obecně se jedná o takové situace, kdy někdo upotřebí

⁸ RABAN et al., 2014, op. cit., s. 496-500.

⁹ HULMÁK, Milan et al. *Občanský zákoník. Komentář VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014)*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 1996.

cizí věc ve prospěch jiného, je však nutné, aby zde v takovémto případě **nebyl úmysl obstarat cizí záležitost**. Nelze-li pak užitou věc vrátit, má vlastník obecně právo požadovat **náhradu hodnoty věci**, i když z užití nedošlo ve výsledku ke vzniku prospěchu. Zvláště pak OZ upravuje jednak **náklad** učiněný za jinou osobu (§ 3012) a **obětování věci jiného v nouzi** k odvrácení větší škody. V obou případech vzniká právo na náhradu – v prvním případě tomu, kdo náklad učinil, v druhém pak poškozenému.

Vedle již uvedeného se do oblasti soukromoprávních vztahů v oblasti povinnosti k náhradě škody řadí rovněž soukromoprávní následky takové škody, která byla způsobena buď rozhodnutím anebo případně nesprávným úředním postupem v rámci výkonu veřejné moci.